

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2017 – Volume 26, Issue 3, pp. 65–71
<http://doi.org/10.18352/jsi.542>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Utrecht University of Applied Sciences,
Faculty of Society and Law, in cooperation with
Utrecht University Library Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Josien Hofs is bestuurslid van de Beroepsvereniging van
Professionals in Sociaal Werk.

E-mail: josienhofs1@gmail.com

Category: Innovations in Social Practice and Education

SOCIAAL WERKERS ONDER GEMEENTELIJKE REGIE. PLEIDOOI VOOR SOCIALE RECHTVAARDIGHEID ALS BASISPRINCIPE VOOR SOCIAAL WERK

JOSIEN HOFS

De BPSW (Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk) ziet het als een belangrijke taak om bij te dragen aan de professionalisering van sociaal werkers. Sinds 2015 hebben gemeenten een groot deel van de werkzaamheden van sociaal werkers in portefeuille en zijn zij bezig om die processen in dit werkveld te beheersen en om te vormen. Organisaties en sociaal werkers zien zich geconfronteerd met nieuwe verhoudingen en regels. De BPSW voorziet haar leden hierbij van advies, en biedt cursussen en studiebijeenkomsten aan.

Gemeenten, aan wie nieuwe verantwoordelijkheden met kleinere budgetten zijn toevertrouwd worden voor een pittige opgave gesteld, waarop zij zich eigenlijk niet goed hebben kunnen voorbereiden. Het is te begrijpen dat zij proberen wat er in het sociale domein gebeurt te

beheersen, maar het geloof in maakbaarheid en meetbaarheid leidt tot het risico dat de professionele autonomie van sociaal werkers onder druk komt te staan. Voorbeelden hiervan zijn het niet respecteren van het beroepsgeheim en het dwingend voorschrijven van bepaalde werkmethoden, waarbij de combinatie evidence based en lage kosten vaak de voorkeur krijgt. Wat dat evidence based dan precies betekent voor welke doelgroepen wordt daarbij veelal niet goed bekeken. Zo zal een groepsaanpak voor mensen met schulden voor bepaalde gevallen bewezen kunnen werken, maar beslist niet voor iedereen. Voor het nu landelijk omarmde “mobility mentoring” geldt uiteraard hetzelfde. Gemeentelijke bestuurders en beleidsambtenaren laten zich bij het ontwikkelen van beleid over het algemeen niet voorlichten door de sociaal werkers zelf, die vaak al een schat aan ervaring hebben opgedaan met de specifieke omstandigheden van de burgers in de betreffende regio of stad. Ook hebben ze veelal slecht zicht op de complexiteit van de situatie waarin hulpvragers zich bevinden. Liever schrijven ze voor hoeveel hulp en voor welke duur er gegeven mag worden, ook al zijn ze geen expert op het terrein waar het over gaat. In recente publicaties in dag- en weekbladen blijkt dat zij uitkeringen en hulp of hulpmiddelen gewoon af kunnen wijzen omdat ze het “niet nodig” vinden of omdat de burger de regels niet goed toepast. De verschillen tussen gemeenten zijn overigens groot, alleen al gekeken naar de wijze waarop met de verplichte tegenprestatie voor bijstandsgerechtigden wordt omgegaan. Dat varieert van verplicht papierprikken en verplicht vrijwilligerswerk tot de behoefte om te experimenteren met basisinkomen. Ook wat betreft de vrijheid die sociaal werkers krijgen om hun werk te doen zijn er aanzienlijke verschillen.

Burgers worden door de overheid bij voorkeur gezien als zelfredzaam en verantwoordelijk. Door de strengheid van regels (of de toepassing ervan) kan het niet anders of er worden groepen uitgesloten. Als iemand de formulieren niet goed begrijpt en daardoor verkeerd invult kan hem of haar dat zijn uitkering kosten. Mensen aan het loket die overstuurd zijn over de zoveelste teleurstelling of afwijzing worden door mannen met een V op hun jasje “naar de uitgang begeleid”, en zij blijven dus verstoken van hulp. Het lijkt erop dat vooral modelburgers die zich op de voorgeschreven wijze gedragen welkom zijn. Maar er zijn ook mensen met verdriet, met boosheid, met teleurstellingen en frustraties. Soms hebben mensen een verstandelijke beperking, of een psychische stoornis. Juist deze mensen vallen snel buiten de boot bij een formele opstelling.

In deze bijdrage bespreken we de uitdagingen die dit met zich meebrengt voor sociaal werkers die veelal werkzaam zijn in wijkteams.

HOE DE GOEDE DINGEN DOEN?

In de wijkteams komen sociaal werkers een grote variëteit aan sociale problematiek tegen, van schulden tot eenzaamheid, van kindermishandeling tot verslavingen. Voor langdurige begeleiding of specialistische hulp bestaat de mogelijkheid door te verwijzen naar een Wmo-begeleiding of naar een instelling, maar door de bezuinigingen levert dat niet altijd de gehoopte ondersteuning op, of men komt op een wachtlijst. Zo komt het al voor dat kinderen met psychiatrische problemen een jaar op een wachtlijst staan. De complexiteit kan groot zijn, want zelden komt iemand met een enkelvoudig probleem. Richtlijnen van sommige gemeenten om met een bepaalde werkmethode aan de slag te gaan slaan dan ook de plank mis: er is niet één methode voor alle gevallen. Zo koos de gemeente Rotterdam voor een groepsaanpak voor mensen met schulden. Intussen is gebleken (en sociaal werkers gaven dat al vanaf het begin aan) dat dit voor de meeste mensen met problematische schulden niet werkt. Nu is men ineens enthousiast over “mobility mentoring”, waarbij meer aandacht uitgaat naar bijkomende of achterliggende problematiek. Op zich wellicht een bruikbaar instrument, maar dat beleidsambtenaren en wethouders nu in de breedte verkondigen dat arme mensen volgens “neurologisch onderzoek” dommer worden en daardoor verkeerde beslissingen nemen is eigenlijk schokkend. Armoede is immers geen aandoening of karakterzwakte, maar gebrek aan geld en verdienvermogen. Het feit dat armoede vaak stress veroorzaakt, is overigens bij sociaal werkers al langer bekend.

Overigens doet het er heel veel toe wie degene is die hulp zoekt bij schulden: is het een alleenstaande moeder die afhankelijk is van een uitkering en de huur al een tijdje niet betaald heeft? Is het een 24-jarige jongeman die net uit de gevangenis komt en zich moet zien te redden zonder netwerk, maar wel nog een schuld heeft van €10.000? Is het een psychiatrische patiënt die de post al maanden niet open durft te maken?

In de eerste plaats zijn de zogenoemde “common factors” in herhaald onderzoek van groot belang gebleken: respect voor de cliënt, een goede werkrelatie, vertrouwen geven en betrouwbaar zijn. In een recent onderzoek door Spierts, Van Pelt, Van Rest en Verweij (2017) zien we daarbij dat ervaren sociaal werkers hun beslissingen en keuzen voor een bepaalde benadering baseren op hun professionele intuïtie, en dat zij voor reflectie en vragen te rade gaan bij meer ervaren collega's. Hier ligt een schat aan ervaring en praktische wijsheid. Helaas hebben lokale overheden door hun behoefte aan meetbaarheid hier niet altijd vertrouwen in en zijn zij – mede ingegeven door krappe budgetten – geneigd om bepaalde werkmethoden en contactduur voor te schrijven. Het

management van organisaties die sociaal werkers in dienst hebben zijn, uit angst bij een volgende aanbesteding achter het net te vissen, veelal geneigd daarin mee te gaan.

HULPVRAGER OF MODELBURGER?

De (lokale) overheid ziet haar inwoners bij voorkeur als oppassende burgers, die zich aan de voorschriften houden. Van de sociaal werker wordt verwacht dat zij burgers die daar moeite mee hebben begeleiden in de juiste richting, bij voorbeeld met een methode als "Sturen op zelfsturing", die er van uitgaat dat je er voor zorgt dat burgers "binnen de vangrails van de regelingen" blijven: betaal je huur en je belastingen, houd je omgeving schoon, stuur je kinderen op tijd naar school, zorg voor zieke familieleden, burens en bejaarde ouders, zorg dat je werk hebt, neem deel aan activiteiten in je buurt. Kortom: zorg dat mensen met problemen modelburgers worden. Uiteraard werd de ruimte om af te wijken van de norm de laatste decennia al steeds kleiner, onder lokaal regime lijkt er in een aantal gevallen sprake van een nieuwe strengheid: als je je best niet doet heb je ook geen rechten, volgens eerder beschreven principes van "deserving" en "undeserving poor". In het rapport *Weten is nog geen doen* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017) dat in de pers ook veel aandacht kreeg, wordt een pleidooi gehouden voor de menselijke maat. De WRR wijst erop dat overheden de mogelijkheden van burgers vaak schromelijk overschatten, waardoor mensen gemakkelijk verstoken blijven van noodzakelijke hulp- en dienstverlening.

De taak van sociaal werkers is niet om mensen in de gewenste richting bij te sturen, maar om hen bij te staan bij allerlei problemen, op een manier die bij die persoon, dat gezin, die groep of buurt past, in de omgeving waarin men woont, schoolgaat of werkt. Empowerment is hierbij het uitgangspunt, bevorderen dat mensen individueel maar ook in groeps-, buurt- of wijkverband sterker worden en beter voor zichzelf op gaan komen. Of, als dat bij bijvoorbeeld dementerende ouderen of mensen met ernstige handicaps niet (meer) kan, opkomen voor hun belangen. Ook zijn sociaal werkers er niet voor om allerlei zaken aan te brengen bij de overheid. Sommige gemeenten verlangen van sociaal werkers dat zij hun beroepsgeheim schenden en vermoedens van bijvoorbeeld onregelmatigheden bij uitkeringen doorgeven. Het moge duidelijk zijn dat het vertrouwen in de hulpverlening daarmee om zeep geholpen wordt.

Kort gezegd: sociaal werkers hebben tot taak om op te komen voor sociale rechtvaardigheid, niet voor de belangen van organisaties of overheden. Burgers die in conflict raken met de overheid, bijvoorbeeld omdat zij verstoken blijven van noodzakelijke hulp- of dienstverlening, of omdat regels tegen hen werken, moeten bij de sociaal werker een bondgenoot vinden, geen tegenstander.

Daarom is het goed om de internationale definitie van de International Federation of Social Workers voor ogen te houden:

Social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing.

Social work recognizes that interconnected historical, socio-economic, cultural, spatial, political and personal factors serve as opportunities and/or barriers to human wellbeing and development. Structural barriers contribute to the perpetuation of inequalities, discrimination, exploitation and oppression. The development of critical consciousness through reflecting on structural sources of oppression and/or privilege, on the basis of criteria such as race, class, language, religion, gender, disability, culture and sexual orientation, and developing action strategies towards addressing structural and personal barriers are central to emancipatory practice where the goals are the empowerment and liberation of people. In solidarity with those who are disadvantaged, the profession strives to alleviate poverty, liberate the vulnerable and oppressed, and promote social inclusion and social cohesion. (IFSW, 2014)

SOCIAAL WERK ALS MENSENRECHTENBEROEP

We zijn het in Nederland niet zo gewend er op die manier naar te kijken, maar in de basis is sociaal werk een mensenrechtenberoep. Als het gaat om het collectief verdedigen van de rechten van cliënten en bewoners moeten we de nodige decennia terug. En daarbij: vluchtelingen en ongedocumenteerden worden niet als burgers gezien en zijn daarom veelal afhankelijk van de hulp van vrijwilligers. Er is een al langer heersende tendens om problemen van mensen te individualiseren. Heb je geen werk: doe harder je best! Heb je schulden: ga dan ook verstandig met je geld om! Problemen als bejaarde: je had kunnen weten dat je extra geld nodig zou hebben als je dingen niet meer zelf kunt, dus had daar dan voor gespaard of was tijdig verhuisd! Krijg je geen uitkering: dan zul je er vast geen recht op hebben of je houdt je niet aan de regels en voorschriften! Dat er sprake is van hoge werkloosheid onder bepaalde groepen, hoge vaste lasten en een inadequaar woningbestand wordt daarbij veelal niet serieus genomen.

SOCIAAL WERKERS ONDER GEMEENTELIJKE REGIE

Sociale rechtvaardigheid is een fundamenteel principe voor sociaal werkers, en als het goed is ook voor de gemeente. Vooral mensen die in armoede verkeren, woonproblemen hebben of behoren tot groepen die niet goed voor zichzelf op kunnen komen moeten op onze solidariteit kunnen rekenen. De onbarmhartigheid van regels die ervan uitgaan dat iedereen het zelf uit moet zoeken en ervoor moet zorgen dat hij uit de problemen blijft neemt hier en daar schrijnende vormen aan. Wachtlijsten, kortingen op uitkeringen of het ontmoedigen deze aan te vragen, afknijpen van hulp aan hulpbehoevende ouderen, bezuinigen op dagactiviteiten en speciaal vervoer waardoor mensen thuis komen te zitten, de lijst is lang. En dan zijn er ook nog heel wat mensen die onvoldoende taalvaardig zijn of de bureaucratie niet genoeg kennen om gebruik te kunnen maken van voor hen noodzakelijke voorzieningen.

De overheid is er voor de burgers, niet andersom. Daarom zou het goed zijn als ook overheden en organisaties waar sociaal werkers in dienst zijn de uitgangspunten van de IFSW onderschrijven en sociaal werk als een instrument voor sociale rechtvaardigheid zien, niet primair als uitvoerder van gemeentelijk beleid. Erkenning van de waarden van het beroep garandeert een sociaal werker die autonoom het beroep uitoefent in het belang van mensen die het nodig hebben. Uiteraard mag van sociaal werkers daarbij verwacht worden dat zij oog hebben voor wat er kan, dat zij een zeker kostenbewustzijn hebben. Hun creativiteit wordt echter al te vaak belemmerd door regels.

Voor sociaal werkers zijn deze verhoudingen ook nieuw en we vinden het vaak lastig om hierin te opereren. We moeten het werk goed profileren in de gemeentelijke context, en laten zien wat het voor inwoners kan betekenen. De gemeente kan het immers ook niet alleen. We hebben meer politiek en maatschappelijk bewustzijn nodig, en ook meer samenwerking met organisaties van cliënten en inwoners. Wellicht kunnen we ons laten inspireren door collega's uit de landen om ons heen. In Groot-Brittannië werd in april jongstleden door sociaal werkers een "March against Austerity" gehouden (Truell, 2017). In België stelden sociaal werkers een manifest op tegen de schending van de privacy van cliënten.

De BPSW komt op voor de professionele autonomie van sociaal werkers. We werken samen met opleidingen voor sociaal werk en met kennisinstituten om nieuwe oriëntaties te ontwikkelen in een tijd met veel maatschappelijke veranderingen. Recentelijk is er een initiatief gestart, samen met Belgische collega's om sociaal werk als mensenrechtenberoep te promoten. Dat vraagt een meer activistische houding van sociaal werkers, naast het dagelijkse werk voor diegenen waar het allemaal om draait.

REFERENTIES

- IFSW (2014). Global definition of Social Work. Retrieved July 14, 2017, from <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work>
- Spierts, M., Van Pelt, M., Van Rest, E., & Verweij, S. (2017) *Visie en vakbekwaamheid maken het verschil. Over professionele besluitvorming in het sociaal werk*. Utrecht: Movisie.
- Truell, R. (2017, April 13). Why social workers are marching 100 miles in protest against austerity. *The Guardian*. Retrieved July 14, 2017, from <https://www.theguardian.com/social-care-network/2017/apr/13/social-workers-protest-march-against-government-austerity>
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2017). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*. Den Haag: WRR.